

МЕТОДОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ

В даній статті розглянуто сутність понять злиття та поглинання, їх трактування в зарубіжній науковій літературі та національному законодавстві.

Постановка проблеми. В практиці діяльності українського корпоративного сектору процеси злиття та поглинання мають небагатий досвід, але інтегрованість національної економіки в світогосподарські процеси на промислових та фінансових ринках дала можливість проводити об'єднання компаній з використанням світових досягнень в теорії та практиці даних процесів.

Можливість проведення даних операцій виникла з приходом в Україну ринкових умов господарювання, початком яких є процеси роздержавлення та приватизації. Приватна власність на промислові та фінансові активи породила право на їх продаж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси злиття та поглинання є малодослідженими і небагаточисельними. Прерогатива в наукових пошуках належить американським дослідникам, оскільки найбільша активність таких консолідацій спостерігається на ринках США. Основоположниками наукових досліджень операцій злиття та поглинання вважаються Гохан Патрик А., Доналд Депафиліс, Рид Ф., Моросини П'єро, Стеджер Ульрих, Греймс Динз, Фриц Крюгер, Стефан Зайзель. Однак, в переважаючій більшості наукові дослідники розкривають зміст організації процесів злиття та поглинання, мало приділяючи уваги теоретичній сутності таких процесів. Окрім того, всі процеси розглядаються, виходячи з норм антитрестівського законодавства США, в якому акцент ставиться не на контролі за процесом, а на контролі за наслідками процесу, що зумовило розбіжності в трактуванні сутності самих процесів різними авторами.

Постановка задачі (цілі статті). На сьогодні не існує єдиної думки щодо ефективності операцій злиття та поглинання. В економічній науці стикаються протилежні точки зору щодо доцільності реструктуризації з використанням даних механізмів. Одна група науковців є захисником процесів злиття і поглинання і стверджує, що такі операції реструктуризації компанії є ефективною стратегією зовнішнього зростання або життєвою необхідністю подальшої діяльності компанії.

Друга група науковців, стоячи на кардинально протилежних позиціях, дотримується точки зору, суть якої полягає в неефективності такої реструктуризації. Реструктуризація розглядається ними як прояв амбіційності окремих менеджерів, чії наміри знижують ефективність діяльності корпорації.

Незалежно від точок зору науковців, світова практика має багаторічний досвід проведення операцій злиття і поглинання. Однак, на сьогодні вони залишаються мало дослідженими з позицій теоретико-методологічного їх обґрунтування, що породжує змішування та підміну понять, а відповідно призводить до викривлення статистики угод та неефективного управління ними.

Основна мета статті полягає в дослідженні змістовної сутності категорій злиття та поглинання, що дасть можливість подальшої розробки ефективного механізму управління даними процесами.

Викладення основного матеріалу. Щодо термінології понять, то в зарубіжному і українському законодавстві існують певні відмінності в їх трактуванні. Так, у відповідності з закордонними підходами злиття розглядається як об'єднання товариств, результатом якого є утворення нової корпорації або приєднання одного із них до іншого (табл.1).

Таблиця 1

Тлумачення терміну злиття в зарубіжній науковій літературі		
Джерело	Визначення поняття	
Стратегический менеджмент: Ученик / Пер.с англ. Н.И. Алмазовой. – М.: ООО „Издательство Проспект”, 2003. – 336 с.	злиття	об'єднання акціонерів в рамках нової оорганізації, ресурси якої вони ділять між собою [с.174]
Гохан Патрик А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / Патрик А. Гохан; Пер. с англ. – 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 741 с.	злиття	об'єднання різних за розмірами компаній при якому одна компанія приєднується до іншої [с.22]
	консолідація	об'єднання однакових за розмірами компаній з утворенням нової юридичної особи [с.22]
Доналд Депафиліс Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компании/ пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007.– 960 с.	слияние	это объединение двух компаний, в результате которого только одна из них сохраняется как юридическое лицо [с.7]
Рид Ф. Искусство слияний и поглощений/ Стэнли Фостер Рид. Александра Рид Лажу;	слияние	слияние происходит, когда одна корпорация соединяется с другой и растворяется в ней [с.23]

Пер. с англ., 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 957 с.		
Акционерное дело: Ученик / под ред. В.А. Галанова. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 544 с.	злиття	це процес об'єднання двох або декількох акціонерних товариств, результатом якого є створення нового акціонерного товариства, якому передаються всі права і обов'язки акціонерних товариств, що об'єднуються з одночасним припиненням їх діяльності [с.485]
Управление современной компанией: Ученик / под ред. проф. Б. Мильнера и проф. Ф. Лииса. – М.: ИНФРА-М 2001. 586 с.	злиття	реорганізація, яка відбувається шляхом придбання майна або майнових прав іншої компанії [с.402]
Словник акціонера Заг.ред.: Чечетов М.В: – К.: „Видавничий дім „Корпорація”, 2004 –600 с.	злиття	це виникнення нового товариства правонаступника з передачею йому згідно з передавальними актами всіх прав та обов'язків двох або більше товариств і припиненням їх діяльності [с.203]
Большая экономическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2007. – 816 с.	слияние	объединение, которое обычно имеет добровольный характер. Имущества и деятельности двух или нескольких компаний для создания новой компании или для поглощения этих компаний одной из них; является обоюдным договором руководства двух компаний об их объединении [с.599]

В національному законодавстві злиття трактується більш однозначно, як процес утворення нового товариства, якому передаються всі права і зобов'язання товариств на основі яких відбулося таке об'єднання (табл.2).

Таблиця 2

Тлумачення терміну злиття в національному законодавстві

Назва нормативного документу	Визначення поняття
Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств».	«Злиття це об'єднання підприємств шляхом створення нової юридичної особи (приєднання підприємств до головного підприємства, в результаті як (акціонери) підприємств, що об'єднуються здійснюватимуть контроль чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення спільного розподілу ризиків та вигод від об'єднання».
Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року N 514-VI	Злиттям акціонерних товариств визнається виникнення нового товариства- правонаступника з передачею йому згідно з передавальними актами всіх прав та обов'язків двох або більше акціонерних товариств однієї з сторін припиненням [ст. 83]
Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року № 2121-III	Злиття означає припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб шляхом передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника який створюється у результаті злиття [ст. 26]
Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку N 228 від 05.11.99 „Положення про особливості реорганізації інвестиційних фондів шляхом злиття або приєднання”	Злиття інвестиційних фондів - це реорганізація інвестиційних фондів, в результаті якої відбувається припинення діяльності двох (або кількох) інвестиційних фондів як юридичних осіб та передача всіх майнових прав і зобов'язань інвестиційного фонду правонаступнику, що створюється зазначеним в Положенні [п.1.4]
Наказ Міністерства аграрної політики України від 14. 03.2001р. N 63 Порядок оформлення правонаступництва за зобов'язаннями реорганізованих колективних підприємств сільськогосподарських підприємств	У разі злиття КСП з іншим підприємством всі майнові права та обов'язки підприємств переходять до підприємства, яке виникло в результаті злиття

Щодо повноти розкриття сутності процесу злиття в українському правовому полі, то слід відмітити, що на сьогодні в законодавстві в тій чи іншій мірі знайшли відображення поняття злиття (табл. 1), питання бухгалтерського обліку операцій злиття (Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»), порядок утворення та ліквідації товариств в процесі їх об'єднання (Цивільний та Господарський кодекси України) та організація процесу контролю за злиттям зі сторони антимонопольних органів (Закон України „Про захист економічної конкуренції”, Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію)).

Окрім того, невідповідності мають місце і в визначеннях процесу об'єднання. Так, в зарубіжному законодавстві під операцією злиття розуміють можливість їх об'єднання під назвою однієї із компаній, які об'єднуються, що в українському законодавстві відноситься до операцій приєднання.

Нечіткість в визначеннях операцій злиття і поглинання в зарубіжному законодавстві є результатом і філологічної тотожності тлумачень слів злиття і поглинання. Тлумачні словники англійських слів злиття подають в редакції „merger” даючи переклад його

як поглинання (шляхом придбання цінних паперів або основного капіталу). Поглинання „acquisition” тлумачиться як, – 1. придбання (наприклад акцій) 2. поглинання (компаній). За кордоном поняття „злиття” та „поглинання” не мають чіткого розмежування.

В зарубіжній науковій літературі терміни злиття та поглинання тісно переплітаються, йдучи як компоненти одного і того ж процесу. Злиттям називається об'єднання двох корпорацій, в якому виживає тільки одна із них, а інша припиняє своє існування [3, с.21]. Виходячи з даного визначення компанія ціль вливається в компанію ініціатора злиття. А остання при цьому не змінює своєї назви, а лише перереєструє статут відповідно до організаційних змін.

Інша розбіжність в трактуванні понять полягає в сутності самого процесу злиття. Так, за висловом провідного американського дослідника процесів злиття та поглинання Патрика А. Гохана „при злитті компанія, що поглинає приймає активи і зобов'язання компанії, яку поглинають” [3, с.21]. В такому трактуванні поглинання розглядається як перший етап процесу злиття, а реорганізація – як другий і завершальний. В найпростішому формалізованому вигляді процес злиття представляється у вигляді: $A + B = A$.

Злиття можливе з використанням різних структурних реорганізацій компаній учасників злиття. Для цілей ідентифікації особливостей структурних змін в процесі злиття, в зарубіжній науці використовуються поняття:

1. статутне злиття, при якому об'єднуються статутні фонди двох корпорацій. В деяких наукових працях [5] такий вид злиття називається „злиттям форм”.

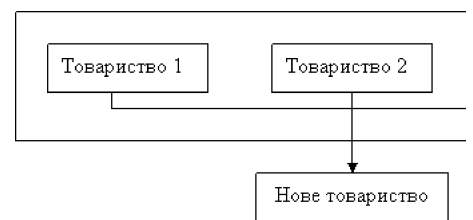

Рис. 1. Процес злиття форм [5]

Злиття форм – це об'єднання, при якому товариства, що злилися припиняють своє самостійне існування в якості юридичної особи та платника податків.

2. підлегле злиття, при якому цільова компанія стає дочірньою або частиною дочірньої компанії материнської компанії. Даний вид злиття відноситься до найбільш поширених видів інтеграції і в російській науковій школі називається злиттям активів.

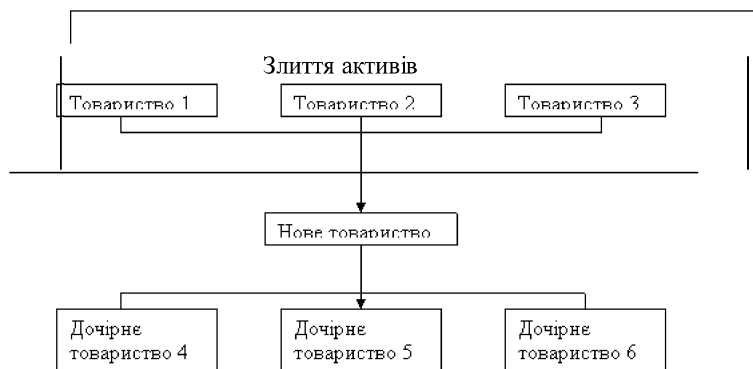

Рис. 2 Процес злиття активів [5]

Злиття активів – це об'єднання, з передачею власниками товариств, що об'єднуються в якості вкладу в статутний фонд прав контролю над своїми товариствами і збереженням діяльності і організаційно – правової форми останніх.

3. зворотнє підлегле злиття при якому дочірня компанія ініціатора злиття вливається в ціль.

